

A *Határregény* háttere

Juhász Erzsébet regényéről az irodalmi levelezése tükrében

Juhász Erzsébet *Határregény* című posztumusz kötete 2001-ben jelent meg először a Forum Könyvkiadónál. A könyv 2016-ban látott ismét napvilágot, a könyvterv Csernik Előd műszaki szerkesztői munkáját dicséri. A fedőlap a 2001-es kötet hátoldalának felhasználásával készült, melyet egykor Csernik Emese illusztrált. Megidézi a monarchiabeli hangulatot, melyet az új kiadás hátoldalán lévő térkép – az Osztrák–Magyar Monarchia területét ábrázolva – egyértelműsít. A kötet tartalmazza a posztumusz regényt, annak szerb nyelvű fordítását Dušica Drev Spasojević és Vladimir Popin tollából, Faragó Kornélia kétnyelvű utószavát, valamint Csernik Emese további illusztrációit.

Jelen szövegben Juhász Erzsébet irodalmi leveleivel és a válaszlevelekkel vázolom a *Határregény* írásának és publikálásának alakulástörténetét. Az eredeti kéziratok és a fénymásolatok alapján betűhűen közlöm a leveleket; az elírásokat, toldásokat, törléseket pedig egységes rendszerrel¹ jelölöm.

Juhász Erzsébet levélgyűjteményében a *Határregényre* való utalás először egy 1996. július 10-én írt levélszövegrészletben² fordul elő, melyet Ilia Mihály irodalomtörténésznek címzett a szerző:

„...Biztos százszor elmondtam már, hogy minden műfajban dilettánsnak érzem magam. Kiváltképp tanulmányt írva. És kezdett bennem kialakulni « » valami honvágy a prózaírás után. Százszor leszögeztem, hogy azt sem tudok írni. De mintegy két hónapja valami beugrott. Egy szer-

¹ A *Kosztolányi Dezső Levelek I. 1901–1907* című kötet szövegeközlés-jelöléseit vettem alapul:

◁ ▷ A szöveget áthúzták, törölték vagy fölülírták.

« » Azonnal törölt szó vagy mondat.

² A levél eredetije Ilia Mihály tulajdonában van.

kezet, működőképes szerkezet. Jó néhány oldal már megszületett a leendő regényből, s mivel Olasz Sanyinak elfecsegtém, hogy Szegeden indul a dolog, megbeszéltük, hogy elküldöm a Tiszatájnak ezt a szegedi fejezetet. Alig várom, hogy Te elolvasd, de az az igazság, hogy nincs merszem elkezdni gépelni, mert ... ne részletezzem.

Ennek a fejezetnek az a valóságalapja, hogy anyai nagyanyám szögedi. Apját Sajtos Istvánnak hívták és kocsigyártó üzeme volt a Szappanos utca sarkán. Nagyanyám is, «na» anyai nagynéném is Szabadkára mentek férjhez még a Monarchia idején, nem gondolva a «k» bekövetkezőkkel. Innen indítom s napjainkig szeretném kihúzni a szálakat, persze inkább mozaikszerűen, mint valami széles hömpölygésű meséléssel. De évek óta nagyon foglalkoztatnak « » sorsunk szörnyű kanyarai...”

Olasz Sándor irodalomtörténész, a *Tiszatáj* akkori szerkesztője így reagál levélben³ a regényrészletre 1996. július 23-án:

„Kedves Erzs,

örömmel olvastam ”legendáriumod” szegedi fejezetét, nagyon jó próza. «Új szegedi» lakos lévén számomra különösen az Erzsébet-liget hajdani hangulatának megidézése emlékezetes. Minél előbb szeretném olvasni «.» a családtörténet többi fejezetét. Ha tanulmány- és kritika-terved van, jelezd, légy szíves. Jó munkát és jó nyarat kívánva szeretettel üdvözöllek:

Olasz Sanyi

[Olasz Sándor]

Szeged, 1996. júl. 23.”

Juhász Erzsébet *Egy regény szegedi fejezete* című regényrészlete a *Tiszatáj* 1997. januári számában jelent meg.

A *Bárka* folyóirat 1996. évi 3–4. számában közölte Juhász Erzsébet *Útban a határok légiesítése felé* című regényrészletét, mely számnak Elek Tibor irodalomtörténész volt a vendégszerkesztője. Ez a szöveg valószínűleg a regény része lett volna, de a posztumusz regényben nem jelenik meg. Az alábbi idézetből érezhető a regényben használt nevek és a téma egybecsengése, összetartozása: „...Emi, észrevetted te, hogy ez a vonat nem sínen fut, itt kóválygunk a senki földjén, két határ között (két taps között a semmi, beleszorulva a semmi és valamiféle utánzat közé), mindig is itt voltunk, itt csurgatta le az életét az egész család, itt temetődött be a nagyszü-

³ A levél a topolyai Juhász Erzsébet Könyvtárban lévő Juhász Erzsébet-hagyatékban található.

lők életének története, a többiek pedig már megtörténhetetlenül, moderato cantabile, el. Emi, hát nem ismerős neked e tájék?” (JUHÁSZ 1996; 102–103).

Bori Imre 1999-ben, Juhász Erzsébet halála után a *Híd* Juhász Erzsébet-émlékszámában hét írás egyberendezéséről beszél a leendő regény kapcsán (BORI 1999; 582). A jelenleg tárgyalt regényrészlettel már nyolc írásra bővülne a posztumusz kötet.

Az 1997. június 23-án Elek Tibor irodalomtörténésznek címzett levélrészletből⁴ kiviláglik, hogy Juhász Erzsébet nincs megelégedve a szöveggözléseket övező fogadtatással:

„Annak pedig, hogy a Bárka szerkesztője lettél, mi tagadás, önös érdekekből is örülök. Végre lesz egy folyóirat, mely igényt tart az írásaimra. (Ezt minden túlzás nélkül mondom. Az a helyzet ugyanis, hogy a Híd-ba évek óta nem írok, a Tiszatáj újabban csak egy szerb irodalomról szóló tematikus számba kért tőlem írást, prózát nem, pedig Olasz Sanyi tud a « » készülő regényről. Az Alföld úgyszintén nem, oda mégis küldtem egy fejezetet, de nem hiszem, hogy egyhamar küldök, a Jelenkorba sem. A Kalligrammal meg az a helyzet, hogy ha két évig nem találkozom velük, két évig nem kérnek írást. Lehet, hogy azt hiszed, betegesen sértődékeny és érzékeny vagyok, ha így van is, én mégis úgy gondolom, hogy elvárhatom, hogy kérjenek írást, ne én nyüzsgjek ez ügyben.)

[...]

Tibor, még csak annyit, egyelőre, hogy nem tekintem kibérelt páholyomnak a BARKÁt. Ha ígér valamit készülő regényem az eddig olvasott egy-két fejezet alapján, szívesen küldenék még egy-két részletet néhány hónap múlva. Ezen kívül vajdasági vonatkozású kiadványokat is. A magyar művelődési minisztérium jóváhagyta következő kötetem támogatását. Azt hiszem írtam, hogy Úttalan utaim címen (alcím: Útleírások a Vajdaságból) prózát, esszét, és esszéleveleket tartalmaz. Nem az igazi, de lehet, hogy jó belépő a regényhez.

Sok szeretettel ölel:

J. Erzsébet

Újvidék,

1997. június 23.”

Juhász Erzsébet – a jelen levél megírása előtt – regényrészleteket valóban csak 1984-ben, 1985-ben közölt a *Híd*-ban, viszont az 1990-es évek

⁴ A levél eredetije Elek Tibor gyűjteményében található.

első felében több esszéjét is publikálta a folyóirat. 1997 januárjában a *Tiszatáj* (Olasz Sándor főszerkesztésében) közölte a regény szegedi fejezetét, valamint a főszerkesztő további regényrészleteket szeretett volna olvasni Juhász Erzsébettől. Elek Tibor 1997. július 14-én kelt levélrészletében⁵ köszöni meg az elküldött szöveget.

„Drága Erzsi!

Nagyon köszönöm az időben küldött regényrészletet, benne is lesz a szeptember végén megjelenő számunkban. S nagyon örülnék, ha igenis kibérelt páholyodként is tekintenél a Bärkára. Mind a regény további részletei, mind az esszék iránt fogadókészek vagyunk, ha januártól kéthavonként jelenünk meg, akkor rendszeresen közölni is tudjuk. Előre is gratulállok az újabb kötetedhez (nagyjából sejtem, hogy mik lesznek benne).

A regényrészleteket olyannyira ígéreteseknek tartom, hogy ezennel bejelentem a Tevan kiadó érdeklődését és igényét a kiadására. Van némi befolyásom a kiadó ügyeibe is újabban, jövőre tervezek egy könyvsorozatot a határon túli magyar alkotók új művei számára. S természetesen az elsők között számítok Rád, s éppen erre a készülő regényre. Ha több részlet is közöljük, akkor természetes is lesz, hogy itt jelenik meg a kötet is...”

A *Bárka* 1997. évi 3. számában jelent meg a Juhász Erzsébet-regényrészlet *A távolságok csapdája. Fejezet egy regényből* címmel. Olasz Sándornak újabb regényrészletet küldhetett 1997 közepén, hiszen Olasz 1997. október 27-én kelt levelében⁶ erről ír:

„Kedves Erzsi,

köszönöm a regényrészletet. Így önállóan is megállja a helyét, szívesen közöljük valamelyik számunkban a jövő év elején.

Örülök, hogy dolgozol. Az otthoni publikációs lehetőségek beszűkülhetnek ugyan, de tudnod kell, hogy a *Tiszatáj* számít Rád. (Tanulmányaidra, kritikáidra is!)

Szeretettel üdvözöllek:

Olasz Sándor

[Olasz Sándor]

Szeged, 1997. okt. 27.”

Mindez ellentmond Juhász Erzsébet abbéli kritikájának és ellenérzésének, hogy írásait nem kérik folyóiratok. Juhász Erzsébet az *Alföld* folyó-

⁵ A levél a topolyai Helytörténeti Levéltár birtokában van.

⁶ A topolyai Juhász Erzsébet Könyvtár gyűjteményéből származó levél.

iratnak is küldött regényrészletet, melyre Keresztury Tibor ekként válaszolt levelében:⁷

„Debrecen, 1997. máj. 12.

Juhász Erzsébetnek

Újvidékre

Drága Erzsi,

nagy örömmel vettem, el is olvastam: úgy van rendben, ahogy van – nagyon szép, nyugodt, levegős beszéd, jó ízei vannak. Továbbítottam Mészáros mesternek, ő prózában a góré nálunk, jelez majd ő is biztosan, de nem hinném, hogy máshogy látja majd.

Szeretettel ölel:

Keresztury Tibor”

A regényrészlet 1997 októberében jelent meg az *Alföld* 10. számában *Linzi anziksz* címmel. Mészáros Sándor, az *Alföld* szerkesztője ekként méltatta az eljuttatott regényrészletet 1997. október 29-én kelt levelében:⁸

„Debrecen, 1997. okt. 29.

Kedves Erzsi,

meglehet, konzervatív szerkesztő vagyok: számomra természetes, hogy az általam közölt és szeretett szerzők küldjenek kéziratot. Erről nem akarok többet mondani.

Tehát: jó. Állítólag Schöplin soha nem volt hajlandó többet mondani egy kéziratról. Amúgy viszont jó lenne beszélgetni; mindenféléről, így a készülő regényről is, amire nagyon kíváncsi vagyok. Tényleg.

Az idő és a távolság. Elég vicces.

Szeretettel:

Sándor

P.s.: Kb. a márciusi számban tudjuk közölni. Oké?”

Az *Alföld* 1998. márciusi számában jelent meg az *Egy villamos végállomást jelző csengetése* című regényrészlet.

Az utolsó levél⁹, amely a regényrészletekhez köthető, a már emlegetett Tevan Kiadó pénzáttulásáról ad hírt 1998. április 2-án. Arról nincs adat, valóban elküldték-e a szerződést a jövőbeni regényhez.

⁷ A levél a topolyai Juhász Erzsébet Könyvtár tulajdona.

⁸ A topolyai Helytörténeti Levéltár gyűjteményéből származó levél.

⁹ A topolyai Juhász Erzsébet Könyvtár tulajdona.

A regényrészletek publikálását a *Híd* fejezte be, immáron posztumusz szövegjelentetésként. Az 1999. évi 9–10-es, Juhász Erzsébet-tematikus számban jelent meg a *Fogolyvár, nicht wahr?* című regényrészlet. Valamint 2003-ban a *Jedina priča* című prózaantológiában, Vickó Árpád fordításában az *Egy villamos végállomást jelző csengetése* című regényrészlet *Zvono na poslednjoj tramvajskoj stanici* címmel látott napvilágot.

Irodalom

- BORI Imre (1999): Írás fekete keretben egy csonka regényről. *Híd*, 9–10. 582–583.
- JUHÁSZ Erzsébet (1996): Útban a határok légiesítése felé. *Bárka*, 3–4. 102–103.
http://www.barkaonline.hu/archivum/barka_1996_3_4.pdf (2017. július 20.)